

הגאון רבי פנחס מנחם אלתר זצ"ל

כ"ק האדמו"ר מגור

בעל ה"פני מנחם"

2224567

הדרן לסיום הש"ס: י"א ימים שבין נדה לנדה, ומסירות נפשו ואמונתו של רבי עקיבא

אוצר החכמה

הדברים נאמרו כהדרן בסיום המחזור השביעי של הדף היומי שהתקיים בת"א ביום י"ז תמוז תשל"ה. אז כיהן הגהמ"ח זצ"ל ראש ישיבת "שפת אמת". המאמר סועף הוגה ועובד קלות במקומות אחדים ע"י המערכת כדי להקל על המעיין. גם הכתרנו את סעיפי המאמר בכותרות משנה. במאמר עצמו נמצאו הערות שוליים הנדפסות כאן, ומלשונן עולה שהן מהגהמ"ח זצ"ל עצמו. בשני מקומות הרגשנו צורך להאיר את הדברים הנפלאים, ואותן סימנו בכוכבית.

הדפסה

(א) מחלוקת ר"ע וראב"ע גבי י"א יום שבין נדה לנדה ופסק הרמב"ם בזה

בסוף נדה (ע"ג.) מסקינן בגמ' דנחלקו רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, לראב"ע י"א ימים שבין נדה לנדה - הלכתא, ולר"ע ילפינן מקראי. וקשה, איך התעוררה מחלוקת בדבר שהוא הלכה למשה מסיני, שהרי הרמב"ם בפ"א ה"ג מהל' ממרים כתב כי דבר שהוא הלכה למשה מסיני לא תימצא בו לעולם מחלוקת (וכאן ב"א יום שבין נדה לנדה פלוגתא דראב"ע ור"ע) וכ"כ בפיהמ"ש בהקדמה לסדר זרעים. וכ"כ תוספות יבמות ע"ז: ד"ה הלכה, כי בדבר שהוא הלכה למשה מסיני לא יוכל להיות בו מחלוקת.¹

ובחי' מהר"ץ חיות (יומא כ') כתב בדבר העקרי שהוא הלכה למשה מסיני לא תימצא בה מחלוקת, אבל בפרטי הדברים יתכן ותהא בו מחלוקת; אבל בכ"ז כאן קשה, כי משנה מפורשת היא (אבות סוף פ"ג) פתחי נדה הן הן גופי הלכות, ובגוף ההלכה גם לפי מהר"ץ חיות לא יתכן מחלוקת.

ועוד קשה, שהרמב"ם פ"ו ה"ג מהל' אסורי ביאה פסק כראב"ע דהלכתא ניהו. והרי קי"ל (ערובין מ"ו: כתובות פ"ד:) דהלכה כר"ע מחבירו, ור"ע חבירו דראב"ע היה (ביבמות פ"ו: מההיא גינתא אזיל ר"ע כו'), ובברכות נ"ז: כ' רב נסים גאון כי ר"ע הי' גדול מראב"ע. וכ"כ תוספות כתובות ק"ה. ד"ה דחשיב (הגם שבפי' הר"ש סירילאו על הירושלמי פ"ה דמע"ש (ל"א: א"י דר"ע הי' תלמידו דראב"ע), מ"מ שי' ר"נ גאון ותוס' שר"ע הי' גדול

(1) ועי' בהשמטות תקוני זוהר תחילת תקונא תשיעאה תקוז כ"ט (דפו"י קמ"ז.).

מראב"ע, ואפילו היה חבירו, הרי קי"ל הלכה כר"ע מחבירו, ותימה על הרמב"ם דפסק י"א יום שבין נדה לנדה הלכתא נינהו כראב"ע.

וי"ל כי ר' עקיבא לשיטתו הולך, במנחות כ"ט: כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. א"ל רבש"ע מי מעכב על ידך, א"ל אדם א' יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתידי לדרוש על כל קוץ תילי תילין של הלכות. הרי אנו רואים שר"ע היה דורש על כל תג תלין של הלכות, ושורש נשמתו התאמץ להוכיח כי גם ההלכות מרומזים ומבוארים במקרא (עוד יותר מן הלכתא נינהו ואסמכינהו רבנן אקראי), וכן במו"ק ד'. לר"י הלכתא לר"ע קראי נינהו ועוד טובא. וא"כ י"ל שאין מחלוקת בעצם הלמ"מ, אלא שר"ע מוכיחה מן הכתוב, ולפי"ז א"ש שהרמב"ם פוסק דהלכתא נינהו כי זה לא נגד דעתו של ר"ע.

אורח חיים סי' ת"א

(ב) "כך עלה במחשבה לפני"

ונחזור לגמ' מנחות שם (דף כ"ט): שא"ל משה רבינו להקב"ה על רבי עקיבא "הראיתי תורתו הראני שכרו", א"ל "חזור לאחורייך" (וענין חזור לאחורייך יתבאר בעה"י לקמן) חזר לאחוריו, ראה ששוקלין את בשרו במקולין, א"ל: "רבש"ע זו תורה וזו שכרה?" א"ל: שתוק, כך עלה במחשבה לפני.

אורח חיים סי' ת"א

והנה כמה תמוה המאמר הזה. זוהי לדעתי הגמ' המופלאה בכל הש"ס! משה רבינו, גדול החכמים והנביאים שבכל הדורות, העניו מכל אדם, שאל לפני הקב"ה - בשעת עת רצון קושיא עצומה "זו תורה וזו שכרה"? שאלה שגם מלאכי השרת שאלוה (בברכות ס"א:) הוא לא שאל למה הגיע לר"ע עונש כזה, דזה היה נהיר לו - צדיק הקב"ה וצדק דינו, אם בא לר"ע צער הוא נועד לכפרת כלל ישראל (כדאיתא במדרשים דעשרת הרוגי מלכות לתקן חטא מכירת יוסף), אבל השאלה היא הלא משה רבינו ע"ה לא ביקש להראות לו דין ועונש, אלא שכרו, ומה שכר יש בשקילת בשרו במקולין? ואם א"א לגלות הטעם אז מדוע הלשון: "שתוק, כך עלה במחשבה לפני" משמע לכאורה כקפידה. מדוע תשובה כזו על שאלה כזו?

בעצם, זוהי גם שאלת הדור שלפנינו באירופה, שעלה על המוקד בקדוש השם במחנות ההשמדה. דור שהיה ספוג תורה ויר"ש - "זו תורה וזו שכרה"?

לדעתי פי' הגמ' "כך עלה במחשבה לפני" הוא כך. בפיוט "לכה דודי" משבחים את השבת: "סוף מעשה במחשבה תחילה", ואין הפירוש רק שהמחשבה קדמה למעשה, כי פשוט שכל בר דעת לא יעשה בלי מחשבה תחילה. אלא הפי' כדלהלן: משל למלך שעלה בדעתו לבנות ארמון פלטין נהדר על שפת הים, ובכדי לבצע זאת הי' צריכים הרבה שנים. אדריכלים ופועלים בנו גשרים, חפרו, עמלו עד שהוקם הארמון. והנה הארמון שהוא המטרה הוא סוף המעשה, אבל במחשבה הוא עלה ראשונה, וכדי לקיים את המחשבה הזו היו צריכים אח"כ להרכיב מחשבות ומעשים, עד שהמחשבה הראשונה תקרום עור

וגידים ותצא לפועל. כך שבת קודש יום שכולו טוב,² עלה בתחילה במחשבה להיטיב לברואיו, אבל במעשה היא סוף המעשה. כדי להגיע אל השבת שכולו טוב עלינו לעבור את ששת ימי המעשה.³

בישעי' נ"ה, ח' כתיב: כי לא מחשבותי מחשבותיכם. אין אנו יודעין מחשבותיו של הקב"ה, אבל בתורה"ק יש ויודיע את דרכיו ומחשבותיו, (ואלמלא מקרא כתוב א"א לאמר). בפרשה ראשונה בבראשית כתיב: נעשה אדם, כביכול מחשבה קודם למעשה (ועי' בלבוש התכלת בראש סי' א') ואיזה אדם עלה במחשבה? לא המלכים, ולא הגבורים כנמרוד ולא חכמי אומות העולם, אלא על ר"ש בן יוחאי אנו אומרים: נעשה אדם נאמר בעבורך [פיוט בר יוחאי] וכן בגמ' מכות י"ז: נאמר דילידא אימי' כר"ש תלד כו'. ור"ש בן יוחאי הי' תלמידו הגדול של ר' עקיבא, ואם התלמיד כך, ר"ע בעצמו בודאי שכך. וזהו פי' התשובה שהשיב הקב"ה למשה רבינו "כך עלה ונתעלה במחשבה לפני" ⁴ [כשהרהרתי נעשה אדם] כוונתי היתה "בעבור" היצירה הסופית - רשב"י ור' עקיבא.

(ג) לר"ע יסורי הגלות סיבה לתקוה ושמחה

אבל עדיין קשה "זו תורה וזו שכרה"? מה תשובה על כך?

באן אנו מגיעים שוב לשיטתו של רבי עקיבא בסוף מס' מכות כ"ד. וכבר הי' ראב"ע ור"ג ור"י ור"ע מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי ממרחקים התחילו הם בוכים ור"ע משחק, א"ל: למה אתה משחק. א"ל: למה אתם בוכים. א"ל: הללו רומיים שהחריבו בית המקדש ומשתחווים לע"ז יושבין בטח והשקט, ואנו בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש ולא נבכה. א"ל: לכך אני משחק, ומה לעוברי רצונו, כך לעושי רצונו עאכו"כ. הרי אנו רואים שר"ע לשיטתו, זה לא היה עונש אלא שכר, הוא לא בכה אלא דוקא צחק. "כך" עלה במחשבה לפני" שהשיב הקב"ה, מרמז ל"כך" אני מצחק שאמר ר"ע.

ור"ע לשיטתו במשנה מכות ה': אם ענש לנטפל לעוברי עבירה, ק"ו לנטפל לעושי מצוה שיקבל שכר, ומכאן שהעונש הוא קנה מידה לשכר (ואולי י"ל עוד שר"ע לשיטתו בפ"ה מ"ד דמכשירין, דמודד את הבור לעומקו ה"ז בכי יותן, כיון שהוא רוצה במים הנמצאים על כלי המדידה שעי"ז יודע את עומק הבור*). ורבי עקיבא לשיטתו (ברכות ס':) שעל כל צרותיו, כאשר הגייס לקח בשבי' את כל העיר, אמר גם זו לטובה, וכדאיתא

(2) ועי' בס' חשבה לטובה מהרה"ק מאלכסנדר זצ"ל עה"פ ויכל וגו' מלאכתו.

(3) ועי' בס' עוללות אפרים מאמר שמ"ו.

(4) ועי' בס' תורת חיים ס"ק נ' וברוך שכיוונתי קצת. ועי' בשער הפסוקים להאר"י זצ"ל שכ' רח"ו זצ"ל פ' ויצא בראש סי' ל' וב"ה שכיוונתי קצת. ועי' בשער הגמול להרמב"ן ז"ל שרמז קצת לזה. ועי' בספר הזכות לחי' הרי"מ זצ"ל פ' עקב ובשפת אמת פ' עקב (משנת תרנ"ו).

* לא ברורה לנו כוונתו (העורך).

בחגיגה י"ב. שר"ע שימש את נחום איש גמזו כ"ב שנה, ונחום אמר על צרותיו "גם זו לטובה". ועל דברי תלמידיו: אוי לנו שראינוך בכך, ענה: אוי לי אם לא ראיתוני בכך (תענית כ"א). ועונש הצדיק הוא קנה מידה ק"ו לעונשם של הרשעים, ושכר הרשעים הוא ק"ו לשכרם של צדיקים כדאיתא במד"ר תולדות ס"פ ס"ה גבי יקים איש צורות ורבי יוסי בן יעזר.

דברי חכמים

(ד) הברה פנימית עמוקה רכל מה דעביד רחמנא למב עביד

ונחזור להמשך הגמ' במכות כ"ד. שם, שוב פעם היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהן, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קוה"ק התחילו הם בוכין ור"ע מצחק כו' א"ל לכך אני מצחק דכתיב ואעידה לי כו', מה ענין אורי' אצל זכרי' כו', עד שלא נתקיימה נבואתו של אורי' (ציון שדה תיחרש) הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכרי' (עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים) עכשיו שנתקיימה נבואתו על אורי' בידוע שנבואתו של זכרי' מתקיימת. בל' הזה אמרו לו: "עקיבא נחמתנו, עקיבא נחמתנו".

והפליאה עצומה! הלוראי והיתה לנו אמונה חזקה כמו ר' עקיבא והזקנים, ואם אנו מאמינים שכל דברי נביאים אמת (ואנו אומרים כך ביי"ג עקרים) על אחת כמה וכמה ר' עקיבא והזקנים האמינו בלי שום פקפוק ח"ו בנבואתו של זכריה, ואדרבה איתא שנבואה לרעה הקב"ה חוזר בו ומרחם, ונבואה לטובה אינו חוזר בו, וא"כ מה פירוש "הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואת זכריה"? האם היה מקום לפקפק בה?

ונ"ל שזהו לשיטתם יש אמונה ויש ראייה. ראייה היא על מעשה הקיים כבר - תורה שבכתב אנו רואים. הלכה למשה מסיני היא אמונה - אנו מאמינים שכך ההלכה. בנבואת זכריה כתוב עוד ישבו זקנים וגו', ושם הלשון "עוד" משמע לזמן רחוק ביותר, וזהו שאמר להם ר"ע "הייתי מתיירא" שמא זה יתרחש בעתיד הרחוק. אבל אחר שראו בעיניהם כבר את השועל, וראו שהתקיימה נבואת אוריה, הרי שגם נבואת זכרי' תתקיים במהרה. וא"כ, לר' עקיבא נבואת זכריה לא היתה רק בבחינת אמונה, אלא זו היתה ראייה, בעיני רוחו הוא ראה כבר את ההתגשמות.

(י"ל ר' עקיבא לשיטתו בירושלמי תענית פ"ד ה"ז ומד"ר איכה ב' ה', שהיה חושב שמשיח בא ואמר דין מלכא משיחא, א"ל ר' יוחנן בן תורתא יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא בא).

ובסוף סוטה איתא משמת ר"ע בטלו זרועות חכמה, משמת ראב"ע בטלו עטרות חכמה. זרועות - נגיעה ממש, עטרות - מחשבות, אמונה. וזהו גם הרעיון של אם לעוברי רצונו כך, אם הרומאים השיגו את מאויים, את בשרו של ר"ע, לעושי רצונו על אחת

כמה וכמה, שר"ע ישיג ויגיע למקום שאין כל ברי' יכולה להגיע. ועוד יותר מזה כדאי פסחים נ'.*

והנה, שועל שיצא מבית קה"ק - איתא במד"ר שה"ש עה"פ אחזו לנו שועלים, שמלכיות הרשעה נמשלו לשועלים, ואם כן, ר"ע שראה מיד אחרי החורבן את השועל שיצא מקה"ק, ראה כבר אז את הרפואה בבחי' וממכה עצמה מתקן רטיה (מד"ר ומכילתא בשלח, ומד"ר מצורע ספ"ח). ור"ע עצמו המשיל מלכות הרשעה לשועל (בכרכות ס"א): כשגזרו לא לעסוק בתורה ור"ע מסר נפשו ולימד תורה ברבים וכששאלוהו אי אתה מתיירא מן המלכות א"ל: משל לשועל שראה דגים כו' עד שתפסו לר"ע וסרקו בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו: רבינו עד כאן א"ל כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך - אפילו נוטל נפשך עכשיו שבא לידי לא אקיימנו? ה' מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד.

ובמגילה כ"ח. שאל ר' עקיבא את ר' נחוניא הגדול במה הארכת ימים? אתו גוויזי קא מחי ליה כו', א"ל: אי נאמר כבש למה נאמר אחד. ולמה שאל אז את הקושיא דכבש אחד? אלא כשר"ע שאל במה הארכת ימים, רצה לחיות הרבה, לא למען עצמו רצה לחיות אלא כל ימיו ה' מצטער מתי יבא לידי ואקיים "בכל נפשך" - וזהו הרמז ד"כבש אחד לעולה" - "אחד" - ב"אחד" רצה שתצא נשמתו (וכמ"ש החי' הרי"מ על הגמ' ב"מ ס"ד. שנים שהלכו בדרך וכיד אחד מהם קיתון של מים, אם שניהן שותין שניהן מתים, אם א' ישתה יגיע לישוב, דרש ב"פ מוטב ימותו שניהם כו', עד שבא ר"ע ודרש וחי אחיך עמך חיך קודמין לחיי חברך. מה הכוונה "עד שבא ר"ע"? (הול"ל ר"ע אומר),⁵ אלא בשר ודם יש לו נגיעה, ולא יוכל לדרוש מסברא חיך קודמין לחיי חברך, עד שבא ר"ע שכל ימיו היה מצטער ומשתוקק למסי"ג, הוא היה יכול לדרוש חיך קודמין).⁶

יצאה נשמתו באחד. איתא בפסחים נ' א'. ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, אטו האידנא לאו אחד הוא? לא כהערה"ז העוה"ב, בעוה"ז על בשורות טובות - הטוב והמטיב, על בשורות רעות - דיין האמת, לעולם הבא כולם הטוב והמטיב. ר"ע ראה את הטוב

* כנראה ר"ל, רמה שהראה הקב"ה למשה רבינו ששוקלין את בשרו של ר"ע במקולין, זה משום שהרע הבא לצדיק משמש קנה מידה לשכר הצפוי לו. ובהמשך יוסבר כי אצל ר"ע, גם הרע נחשב ממש לטוב כבר בעת התרחשותו, ומה שלמראית עין נראה רע אינו אלא הסתר, כי בתוך הרוע מתגלם האור והנחמה. לאור זאת נראה שהתשובה לשאלת משה רבינו "זו תורה וזו שכרה", היא כפי שיאמר בהמשך - אם הרומאים הצליחו להגשים את רצונם ושקלו את בשרו של ר"ע במקולין, על אכר"כ שר"ע ישיג את שכרו ויגיע למקום שאין כל כריה יכולה להגיע. וכבר עתה בשעה שסורקין את בשרו, רואה ר"ע את הטוב! (העורך)

(5) ובשפתי צדיק תי' באופן אחר בשם החי' הרי"ם. ובלקוטי תפארת שלמה, הא דר"ע נכנס בשלום לפרדס, שכל ימיו היה מצפה למסי"ג ולפיכך ה' לו נשמה בלא גוף.

(6) עי' תפארת שלמה לספירת העומר.

הדרן לסיום הש"ס

רצח

אוצר החכמה

והמטיב בכל בעוה"ז, כל מה דעביד רחמנא לטב עביד אמר ר"ע (ברכות ס':), אין רע, מפי עליון לא תצא הרעות. כולו טוב ומטיב לפיכך לר' עקיבא גם בעוה"ז, ה' אחד ושמו אחד. וזהו מה שרמז ר"ע בשאלתו למה נאמר את הכבש אחד תעשה בבוקר, הוא רצה שנשמחו תצא מתוך הכרה של "אחד", כלומר, בדיעה שגם בעוה"ז אין כלל רע, ומה שנראה רע אינו אלא הסתר, ובאמת אם מתבוננים רואים. (ועי' באבן עזרא איוב כ"ג י"ג עה"פ והוא באחד ומי ישיבנו, והבן⁷).

וראב"ע ור"ע לשיטתייהו (מכות ז'). לראב"ע סנהדרין ההורגת א' לשבעים שנה נקראת חובלנית ולר"ע לא נהרג אדם מעולם. ר"ע אם ה' בסנהדרין היה כ"כ חוקר את העדים עד שהי' מוכיח שאין הנדון חייב. אין רע בכלל.

ה) "כל ימי חיך" - לרבות את הלילות שאף הם נעשים ימים

ובברכות י"ב: אמר ראב"ע הריני כבן ע' שנים ולא זכיתי שתיאמר יצי"מ בלילות עד שדרשה בן זומא, ימי חיך הימים, כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים ימי חיך העוה"ז, כל ימי חיך להביא לימות המשיח. ראב"ע שעליו אחז"ל אין דור יתום שראב"ע שרוי בתוכו (חגיגה ג': ובירושלמי חגיגה, מד"ר ומכילתא) ראב"ע זה אמר לא זכיתי שתיאמר יצי"מ בלילות. דהלא קרא כתיב בתהלים צ"ב להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות; ביום חסד בלילה אמונה⁸ (ועי' זוה"ק ס"פ צו) ואיך אפשר לרבות מ"כל ימי" את הלילות והרי הלילה הוא היפך היום (ועי' פסחים ק"ו. תנא מהדרה אלילה ונסיב קרא דיממא) אמנם אפשר לדרוש "כל ימי" להביא לימות המשיח, כי לעתיד לבוא יהיה כולו הטוב והמטיב, אבל בלילות בחושך, בגלות, בצער, זה רק אמונה וזה עדיין לא יום ומדוע יזכיר יצי"מ בנסיבות של לילה. עד שדרשה בן זומא תלמידו של ר"ע שגם הוא נכנס לפרדס כדאי' חגיגה י"ד: הוא דרש שגם בלילה מזכירין יצי"מ, לילה כיום יאיר, כחשיכה כאורה (תהלים קל"ט), לא רק בעוה"ב הדומה ליום, אלא גם בעוה"ז שאחז"ל שדומה ללילה (פסחים ב': חגיגה י"ב: ב"מ פ"ג:), דומה ללילה אבל לא ממש לילה, ובכלל אין לילה מוחלט. אנו מזכירין מידת לילה ביום ומידת יום בלילה לכן בן זומא יכל לדרוש "כל ימי חיך" אלו הלילות.

וידוע פי' הרז"ה ז"ל במס' ר"ה עה"פ ויהי ערב ויהי בוקר שהשי"ת ברא העולם כידוע ככדור, וכאשר כאן יום במקום אחר לילה (למשל כשבאמריקה יום, בא"י כבר לילה. וכן להיפך, כשבאמריקה עוד לילה, בא"י כבר יום). הרי רואין שאין לילה מוחלט. ובמד"ר בראשית ויהי ערב - אלו מעשיהן של רשעים, ויהי בוקר - אלו מעשיהן של צדיקים,

(7) וע"ע בתיקוני זוהר סוף תכ"א וראש תקון ס"ט, ובתקון נ"ד. ובגין דא אמונה דישראל בד' אתון (והבן, כי א"א לפ' יותר).

(8) ועי' ברכות י"ב. תוד"ה להגיד.

אבל המסקנא היא - יום אחד כדכתיב בזכרי' י"ד והי' יום אחד הוא יוודע לה' לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהי אור.⁹

וי"ל עוד כי בן זומא לשיטתו בחולין פ"ג א' במשנה, נאמר במעשה בראשית [בראשית א' ה'] "יום אחד", ונאמר באותו ואת בנו [ויקרא כ"ב] יום אחד, מה התם היום הולך אחר הלילה אף כאן היום הולך אחר הלילה. ובמד"ר (כפ' אמור ובאיכה) אמרו שהפסוק אותו ואת בנו נאמר על הרוגי מלכות שנהרגו אבות על בנים. גם באותו ואת בנו כמו במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה. בסוף הכל טוב,¹⁰ אחרי הלילה מאיר היום!

ורבי עקיבא לשיטתו (אבות פ"ג) הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון כו' והגבאים מחזירין כו' והכל מתוקן לסעודה. גם הגבאים שהם שם נרדף ליסורין כו' הכל מתוקן לסעודה, הכל חלק מן הטוב. ובפ"י המשנה להרמב"ם שם כתב ראוי המאמר הזה לר"ע. ותמורה שהרמב"ם הידוע בהסתרת התפעלותו, יציין כך. (ובערוכין ס"ד אי' שאסור לומר שמועה זו יפה כו'), אלא הפי' שר"ע לשיטתו, גם מה שנפרעין הגבאים מהאדם אליבא דר"ע הוא חלק מהסעודה.

(ו) "דף של ספינה" נודמן לו למהר"ם שפירא זצ"ל

וביבמות קכ"א איתא פעם אחת הייתי מהלך בספינה כו' והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר' עקיבא, וכשעליתי ליבשה בא וישב ודן לפני בהלכה. א"ל מי העלך, א"ל דף של ספינה נודמן לי, פי' ר"מ שפירא אבד"ק לובלין: דף נודמן לי מדף יומי. לכאורה חידוד יפה ותו לא. אך נתבונן נא בשיחת ת"ח זו. הנה אמרו בגמ' (כ"ב צ"א:) אוי לה לספינה שאבד קברניטה, אבל אוי לה לספינה שאבדה יחד עם כל נוסעיה מלחיה וקברניטה. ובקינות לט' באב: תורה תורה חגרי שק על תופשי משוטיך ופורשי מכמורים, מלחך וחובליך במים אדירים. כל חובשי ביהמ"ד והישיבות רובם נהרגו על קדוש השם, הספינות עם הכלים הכבדים והמכונות טבעו בים, אבל דף קל שט על פני המים. כמה תורה למדו בגלל תקנה זו של דף יומי! מי העלה את ר' עקיבא - "דף נודמן לי".

חז"ל אמרו אין אדם עומד על דעת רבו עד מ' שנה (ע"ז ה'): רק מ' שנה אחר החורבן אנו מבינים את גודל חשיבות דף יומי לעם ישראל! ובעירובין י"ג: אמר רבי - האי דמחדדנא מחבראי, שראיתי את ר' מאיר מאחוריו - כלומר ממרחק זמן אחרי פטירתו, כי על ר' מאיר אחז"ל שלא יכלו לעמוד על סוף דעתו, אבל רבי שראה את ר' מאיר ממרחק זמן אחר פטירתו, יכל יותר להשיגו ולהבינו (ועי' מנחות קד. תוס' ד"ה מורינא וכו'). גם אנו כעת אחרי מ' שנה מבינים יותר את ר"מ שפירא זצ"ל.

ולפי"ז נשלים את פי' הגמ' במנחות כט: שענה הקב"ה למשה רבינו "שתוק! כך עלה

(9) ועי' זוה"ק ויחי (רי"ג). מה שדרשו עה"פ הנ"ל.

(10) עי' תולדות יעקב יוסף (אמור) במצות אותו ואת בנו.

במחשבה לפניי, דהרמב"ם במורה נבוכים פי' הפסוק [שמות ל"ג כ"ג] "וראית את אחורי ופני לא יראו", כי הקב"ה הראה למשה רבינו ע"ה דור דור ומנהיגיו וכל מה שעתיד להיות, ומתוך כל המעשים הבין והשיג, וזה נקרא וראית את אחורי (כמ"ש לעיל שרבי ראה את ר' מאיר מאחוריו). לכן אמר לו הקב"ה "חזור לאחורייך", הסתכל במעשים שיהיו אח"כ בדורות הבאים, ואז יתברר לך שהכל היה לטובה. כך מובן גם מה שאמר לו הקב"ה "כך עלה בהמחשבה לפניי" * (ועי' בשיר היחוד ליום חמישי: אך ממעשיו הכרנוהו).

ואולי לפי"ז אפשר לפרש גם את הביטויים הדומים שנא' בגמ' שבת ל' א' "גזירה היא מלפניי", וכן מה שהשיבו מן השמים לרבי ישמעאל כהן גדול על עשרה הרוגי מלכות "גזירה היא מלפניי" (וכן מד"ר פ' ברכה פ"י, פתיחה לאיכה פכ"ד ועוד).

ז) חשיבות ערבות של כלל ישראל

בשבת נ"ד: איתא פרתו של ר' אלעזר בן עזריה היתה יוצאת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים. ענין זה - פרתו של ראב"ע - נזכר ג' פעמים במשנה! בשבת הנ"ל, חגיגה כ"ג. ובעדויות פ"ג מ"ב. ואילו נס חנוכה לדוגמא לא נזכר במשנה כלל (ענין חנוכה נזכר בעקיפין לענין בכורים, נזיקין, קריאת התורה וכו', אבל כל ענין פרסומי ניסא וחיוב הדלקה לא). אבל פרתו של ראב"ע נשנית ג' פעמים, אתמהא!. ובשבת נ"ב וביצה כ"ג הסבירו בגמ' דלא היתה זו פרתו של ראב"ע אלא של שכנתו, ולמה סתם התנא כך ג"פ במשנה על אותו גאון צדיק וחכם, נשיא ועשירי לעזרא? מפני שלא מיחה בשכנתו!. מכאן אנו רואים את החשיבות של ערבות כלל ישראל, רעיון אגודת ישראל, ההשפעה על כלל ישראל, על אחרים, על שכנתו.

אין להשוות דור יתמי דיתמי שלנו לדורו של ראב"ע שעליו נאמר אין דור יתום שראב"ע שריו בו, אבל קצת יש בדורנו ממאורעות דור ראב"ע, קצת מנוחה אחרי התורבן האיום אז ועתה, ב"כ איתוספי ספסלי בביהמדר"ר אז ועתה. אבל הפרה של שכנתינו! - מה יעלה בגורלה? כמה ריקנות ועם-ארצות יש בשכנינו שאנו חייבים לתקנם.

* ר"ל, אם אתה בוחן את מה שקורה לר' עקיבא בשעת המעשה, לא תוכל להבין, כי "פני לא יראו". עכשו אתה רואה רק מה שלפניך, ואינך רואה את מה שפני ראות, לכן, לך זה קשה מנשוא. רק אם תבחן את הדברים במרחק של זמן אחרי המעשה "חזור לאחורייך", יתברר לך שהכל היה לטובה. דבר זה אפשרי אם נמתין שיחלוף זמן מאז המעשה, או אצל משה רבינו שהראהו הקב"ה דור דור ומעשיו, ודרש ממנו לחזור לאחוריו, היינו, לראות עכשיו באספקלריה את התוצאות שיהיו בדורות שאחרי ר"ע, ואז יתברר לו שכל מה דעביד לטב עביד. רק אצל הקב"ה הבוחן גנוי נסתרות, מה שעתיד לקרות נמצא כבר עכשיו במחשבה לפניי, לכן א"ל למשה, "שתוק! כך עלה במחשבה לפניי". (העורך)

(ח) ר"י ור"ל כשסיימו מסכת נדה הסיקו כמא דמסיק תעלא מבי כרבא

ובנדה ס"ה: ר' יוחנן וריש לקיש הוי מסיימי פ' תנוקת לא הוו מסקי מיניה אלא כמא דמסיק תעלא מבי כרבא, ולמה המשילו דוקא לתעלה מבי כרבא שועל וחרישה? עיין ח"א מהרש"א סוף מדות שרמז ע"ז.

השועל נתבאר לעיל שהם המלכיות, וכאשר השועל יצא מקה"ק אמר ר"ע ציון שדה תיחרש (ולא הזכיר שועלים הלכו בה, אלא תחרש, חרישה), ענין החרישה י"ל כי חרישה היא צורך זריעה כידוע, וזריעה מפרש בגמ' פסחים פ"ז: היא ענין גלות, כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורין (ע"ש שנא' על הגליות). וכשסיימו מס' נדה אמרו שהשועל והחרישה לא יוכלו לעם ישראל, כי בנות ישראל בשמרם את התורה, הן החמירו על עצמן, ופורשות על טיפת דם כחרדל.

ובתענית כ'. איתא היתה ירושלים לנדה ביניהם [איכה א'], אמר רב יהודה אמר רב לברכה כנדה, מה נדה יש אחריה היתר, אף ירושלים יש אחריה היתר. כמה חיזוק יש לשאוב מהגמ' הזאת למצבנו היום, כשעם ישראל מתגולל בדמו ובטומאתו, מה נדה יש אחרי' היתר אף ירושלים יש אחרי' היתר במהרה בימינו בביאת משיח צדקינו אמן.

אוריתא

אוריתא